

भविष्याभ्यास आणि शिक्षण

श्री. अमरदीप अशोक रामराजे

सहाय्यक प्राध्यापक

मातोश्री शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, एकलहरे, नाशिक

प्रत्येक व्यक्ती हा एकमेकांपासून वेगळा असतो. त्यालाच आपण थोडक्यात व्यक्तीभेद असे म्हणतो. प्रत्येक व्यक्तीचे स्वभाव व गुणवैशिष्ट्ये वेगवेगळी असतात. प्रत्येकाला भविष्यात काय घडणार आहे ? हे जाणून घेण्याची कुतूहलता असते. प्रत्येकजण भविष्याचा वेध घेण्याचा प्रयत्न करत असतो. उदाहरणार्थ भविष्यात कोणते संकट येणार आहेत ?, अपेक्षेनुसार सर्व गोष्टी होतील की नाही ? याचा प्रत्येकजण विचार करत असतो. जीवनाशी निगडित सर्व गोष्टी भविष्यात कशा असतील ? हे जाणून घेण्याचा प्रयत्न प्रत्येक व्यक्ती करत असतो.

Global Online Electronic International Research Journal's licensed Based on a work at <http://www.goeirj.com>

भविष्याभ्यासाचा अर्थ

भविष्याभ्यास म्हणजे भविष्यात होणाऱ्या घटनांचा तर्कसंगतपणे अनुमान करणे. तसेच वर्तमानकालीन घटना वस्तुस्थिती यांचा तर्कशुद्धपणे अभ्यास करून भविष्याचा वेध घेणे होय. मानवी जीवनातील परिवर्तने, तसेच जगातील परिवर्तने यांचे विश्लेषण करून संश्लेषण करणे त्यानंतर मूल्यमापन करणारी कृती म्हणजे भविष्याभ्यास होय. भविष्याभ्यासास भविष्यकाळाबद्दल तार्किक दृष्टिकोण अभिप्रेत आहे.

भविष्याभ्यासात वर्तमानकालीन घडामोडींवरून भविष्याविषयी अनुमान बांधले जातात.. भविष्याभ्यास म्हणजे भावी काळातील समाजाच्या अभ्यासाबद्दल सुधारणा, परिवर्तन यांचा अगोदर शोध घेऊन त्यानुसार आवश्यक अशा उपाययोजनांचा विचार करणे व त्यानुसार ध्येय धोरणे ठरवणे होय.

भविष्याभ्यास ही काळाची गरज आहे. भविष्याभ्यास हा शिक्षण क्षेत्रासाठी फार महत्त्वाचा भाग आहे. शिक्षण क्षेत्रामध्ये भविष्यकालीन परिस्थितीचा अंदाज भविष्याभ्यासाद्वारे बांधता येतो.

भविष्याभ्यासाची शिक्षणविषयक उद्दिष्टे

1. भविष्यात येणाऱ्या समस्या किंवा आव्हाने यांना पूर्णपणे तोंड देण्यासाठी विविध क्षमतांचा विकास करणे होय.

2. नैतिक व सामाजिक मूल्यांचा विकास करणे.
3. सामाजिक बांधिलकी विकसित करणे.
4. अध्यापन व अध्ययन प्रक्रिया प्रभावी करणे.

भविष्याभ्यासाची गरज व महत्त्व

1. भविष्याचा वेध घेऊन शिक्षण क्षेत्रात कोणते बदल व परिवर्तन होऊ शकतात ? याचा विचार करून योग्य तो निर्णय घेता येईल.
2. नवे विचार, नवी संकल्पना, नवे तंत्रज्ञान यांचा विकास होत आहे. सामाजिक पद्धतीत बदल होताना दिसतो. त्यामुळे भविष्यातील समाजाचा मार्ग कोणता ? त्यासाठी योग्य दिशा कोणती असावी ? हे ठरवण्यासाठी भविष्याभ्यास फार महत्त्वाचा आहे.
3. आज विचार, दृष्टिकोन, मूल्ये विकसित व बदलताना दिसत आहेत. त्याचा परिणाम व्यक्ती व समाज यांच्यावर होतो. यासाठी दिशादर्शक व मार्गदर्शनाचे काम शिक्षण चांगल्याप्रकारे करू शकते. म्हणून भविष्यात कोणत्या प्रकारचे शिक्षण देणे अपेक्षित आहे ? हे भविष्याभ्यासाद्वारे समजू शकते.
4. व्यक्ती, त्यांच्या गरजा, जीवन मूल्य, सामाजिक मूल्य बदलत असून त्यानुसार विद्यार्थ्यांमध्ये योग्य अशा क्षमता विकसित होणे गरजेचे आहे आणि त्यानुसार त्यांना भविष्यकालीन जीवनासाठी उपयुक्त अशा अध्ययन अनुभूती देणे आवश्यक आहे. यासाठी उपयुक्त अध्ययन व अध्यापन हे भविष्यात कसे असावे ? हे भविष्याभ्यासाद्वारे समजेल.
5. सामाजिक, आर्थिक, धार्मिक, शैक्षणिक क्षेत्रात काळानुरूप बदल होताना दिसतोय. त्यानुसार विविध आव्हाने भविष्यात उपलब्ध होऊ शकतात. ती आव्हाने कोणती ? व त्यावर उपाययोजना काय करता येतील ? हे भविष्याभ्यासाद्वारे समजू शकेल

भविष्याभ्यासाचे फायदे

1. व्यक्तीमध्ये योग्य व विधायक दृष्टिकोन निर्माण करता येईल.
2. भविष्यात येणारी आव्हाने पेलण्याची क्षमता विकसित होईल.
3. व्यक्तीच्या चिंतन-मनन, सृजनशील विचार व कृतींचा विकास होईल.
4. व्यक्तीची निर्णय क्षमता व जीवन विषयक तत्वज्ञान विकसित होण्यास मदत होईल.
5. भविष्यामध्ये उपयुक्त ठरणारी कार्य कौशल्य विकसित करण्यास मदत होईल.
6. समायोजन करण्याची क्षमता विकसित होऊन आव्हानांना सामोरे जाण्याची क्षमतापण विकसित होईल.

7. विद्यार्थ्यांमध्ये दूरदृष्टिकोन विकसित होण्यास मदत होईल, त्यामुळे त्याला भविष्याचा अंदाज किंवा अनुमान लावता येईल.

संदर्भसूची –

1. बनकर, बी.एम (2004). उदयोन्मुख भारतीय समाजातील शिक्षण, नाशिक : सुहास प्रकाशन
2. विरकर, प्र.कृ व विरकर प्र. (2007). उदयोन्मुख भारतीय समाजाचे शिक्षण व शिक्षक, पुणे : पुणे विद्यार्थी गृह प्रकाशन
3. जाधव, के.के (2008). आधुनिक काळाचे शिक्षण समाजशास्त्र, नाशिक : मन प्रकाशन

